

„Wiersz / pisze się / aż do milczenia” – o funkcji milczenia w poezji Tadeusza Różewicza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tadeusz Różewicz, *** *[poezja nie zawsze]*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 10, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 255.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Nazywam milczeniem*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 7, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2005, s. 23.
- Źródło: Stanisław Burkot, *Tadeusz Różewicz*, Warszawa 1987, s. 35–36.
- Źródło: Michał Januszkiewicz, *Horyzonty nihilizmu. Gombrowicz, Borowski, Różewicz*, Poznań 2009, s. 301.
- Źródło: *Przemówienie Tadeusza Różewicza na uroczystości wręczenia doktoratu honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 2001 r.*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 2001, nr 36, s. 6.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Odpowiednie dać rzeczy słowo*, s. 264–265.
- Źródło: Anna Kamieńska, *Wykład II – Poezja jako asceza słowa*, s. 33–34.
- Źródło: Stanisław Burkot, *Tadeusz Różewicz*, s. 35–36.
- Źródło: Jolanta Rokoszowa, *Język a milczenie*, s. 236.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Nazywam milczeniem*.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *** *poezja nie zawsze*.

„Wiersz / pisze się / aż do milczenia” – o funkcji milczenia w poezji Tadeusza Różewicza

Źródło: Monika Weiss, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

((Jolanta Rokoszowa

Język a milczenie

Milczenie jest zjawiskiem nieodłącznie towarzyszącym językowi. Jest jego drugą stroną, tłem. Wydaje się niezbędne do jego funkcjonowania.

Źródło: Jolanta Rokoszowa, *Język a milczenie*, s. 236.

W języku polskim funkcjonuje związek wyrazowy „wymowne milczenie”, choć można się zastanawiać, w jaki sposób milczenie miałoby o czymś mówić. Okazuje się, że w poezji Różewicza milczenie jest równie istotne jak same słowa. Pisanie wiersza było dla poety balansowaniem między wszechobecną mową i nadmiarem informacji a ciszą, zamilknięciem.

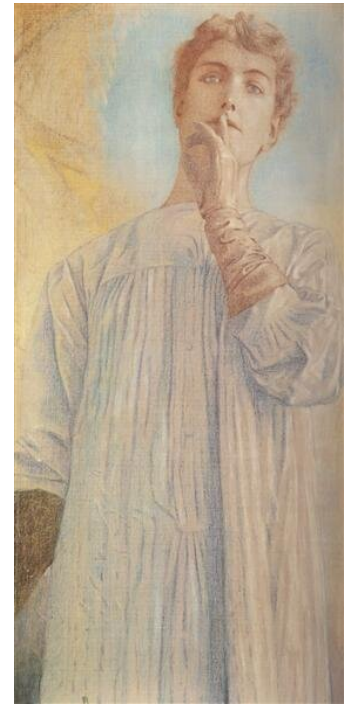
Twoje cele

- Przeanalizujesz wiersze, w których Tadeusz Różewicz wykorzystał motyw milczenia.
- Omówisz, jaką funkcję pełni milczenie w poezji Tadeusza Różewicza.
- Określisz w twórczości Różewicza funkcję odwołań religijnych.

Przeczytaj

Pamięć, wojna, [etyka](#) oraz słowa – to tematy, które zajmowały Tadeusza Różewicza przez cały okres jego twórczości. Od początku swojej drogi poetyckiej poruszał w wierszach kwestie związane z możliwościami języka; zastanawiał się, czy jest on w stanie oddawać otaczającą nas rzeczywistość. Miał świadomość niedoskonałości języka, w którym nie da się ująć doświadczeń granicznych, traumatycznych czy sakralnych. Pytał o sposoby wyrażania świata; jak to możliwe, że przy pomocy konwencjonalnego systemu znaków języka opisujemy nasze emocje i stany psychiczne.

Już w wydanym w 1947 roku *Niepokoju* poeta diagnozował i opisywał kryzys języka, stawiając za cezurę jego wystarczalności II wojnę światową – uważał, że na opisanie doświadczenia zagłady nie można znaleźć słów, że jest ono niewyrażalne. Różewicz pragnął stworzyć nową poezję, odbudować jej wartość. Przez całe życie wierzył w jej sprawczą moc, bo właśnie poezja potrafi wydobywać znaczenia, które są czymś więcej niż sumą wersów. W jednym ze swych wczesnych wierszy, zatytułowanym *Pragnienie*, deklarował, że nie chce mówić, lecz czynić słowami. W swojej twórczości świadomie i konsekwentnie podążał za siódmym punktem *Traktatu logiczno-filozoficznego* Ludwiga Wittgensteina, który brzmi: „O czym nie można mówić, o tym należy milczeć”¹.

Fernand Khnopff, *Milczenie*, 1890
Źródło: Wikiart, domena publiczna.

Milczenie w twórczości Tadeusza Różewicza

((Stanisław Burkot

Tadeusz Różewicz

Milczenie może być znaczące: milczenie w sztuce, nacechowane [semantycznie](#), to szczególna sfera domagająca się dopełnienia w procesie odbioru – w świadomości, w psychice czytelników. O roli milczenia w sztuce pisał Norwid; prawdziwa poezja polega na zbliżaniu się do nienazwanego, do milczenia. Milczenie pełne – pojęte jako ostateczna konsekwencja myśli i poezji – jest równocześnie jej

śmiercią. Bo sztuka nigdy nie może wyzwolić się z „nazywania”, z konwencji: istnieje stale między s ł o w e m i m i ł c z e n i e m.

(...)

Różewiczowskie milczenie jako kres poezji i równocześnie jako pozycja do nazywania jest pełne treści: mieszczą się w nim te sensory psychiczne i filozoficzne, których nie umiemy nazwać, zdeterminowani jesteśmy bowiem odziedziczonymi regułami nazywania. (...) Sfera nazywania z tego [wczesnego] okresu twórczości ze sprawdzaniem rekwizytów poetyckich odziedziczonych po poprzednikach.

Źródło: Stanisław Burkot, *Tadeusz Różewicz*, Warszawa 1987, s. 35–36.

((Anna Kamieńska

Wykład II – Poezja jako asceza słowa

Mówić prawdę w poezji – to być czujnym na słowo, to znaczy odrzucać wszystko, co zbędne, wybierać raczej słowa skromne niż zbyt wielkie i za obszernie, gdyby miały okrywać pustkę i pozór. Mówić prawdę w poezji to znaczy nie kłamać nawet piękną i fałszywą urodą słowa. Prawda słów to uwalnianie ich od pozornych znaczeń i fałszywych piękności, od frazesu, który zawsze jest kłamstwem. Samo nazywanie służy odkrywaniu milczenia, nie jest celem, lecz środkiem.

Źródło: Anna Kamieńska, *Wykład II – Poezja jako asceza słowa*, s. 33–34.

((Tadeusz Różewicz

Odpowiednie dać rzeczy słowo

„Odpowiednie dać rzeczy słowo”. Norwid powiedział: „Odpowiednie dać rzeczy słowo”. To wystarczy za program poetycki i za manifest. To zdanie, przeczytane w młodości, stało się dla mnie zadaniem na całe moje poetyckie życie.

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Odpowiednie dać rzeczy słowo*, s. 264–265.

((Michał Januszkiewicz

***Horyzonty nihilizmu. Gombrowicz, Borowski,
Różewicz***

Wiemy, że problem milczenia stanowi jedną z najistotniejszych kwestii w twórczości Tadeusza Różewicza. Przebiega ono na wielu poziomach: 1) jest tematyzowane (mówi się o nim); 2) przebiega w obrębie Różewiczowskiej różnicy między wierszem a poezją. Wiersz jest zapisem, tym, co każdorazowo zrealizowane, zaktualizowane materialnie. Poezja z kolei jawi się jako to, co przekracza wiersz, objawia się niejako „po końcu” wiersza, w sferze tego, co nieurzeczywistnione w zapisie. 3) Na poziomie wypowiedzi (czy szerzej: tego, co językowe) milczenie okazuje się domeną **presupozycji**, tego, co przez wypowiedź niezrealizowane, ale co wypowiedź milcząco zakłada.

Źródło: Michał Januszkiewicz, *Horyzonty nihilizmu. Gombrowicz, Borowski, Różewicz*, Poznań 2009, s. 301.

Słownik

absolut

(łac. *absolutus* – bezwarunkowy); w tradycji filozoficznej byt wolny od niedoskonałości, bez przyczyny, od niczego niezależny, istniejący sam z siebie, nieokreślony ani ograniczony, pojmowany na ogół jako wieczna, jedyna i konieczna podstawa rzeczywistości, od której wszystko inne jest zależne

credo

(łac. *wierzę*); chrześcijańskie wyznanie wiary

epifania

(gr. *epifaneia*) – religiozn. objawienie; nagłe ukazanie się (i zniknięcie) bóstwa w realnej postaci lub wizji

etyka

(gr. *ethikos (logos)* – moralność, etyka) nauka o moralności, która jest ogółem ocen i norm moralnych przyjętych w danej zbiorowości społecznej (zbiorowości, klasie lub grupie społecznej, środowisku) w określonej epoce

nihilizm

(łac. *nihil* – nic) – termin filozoficzny określający negowanie istnienia pewnych bytów, podający w wątpliwość m.in. możliwości ludzkiego poznania, wartości moralne, sensowność życia; postawa społeczna polegająca na nieuznawaniu powszechnie podzielanych wartości, norm prawnych, etycznych i kulturowych

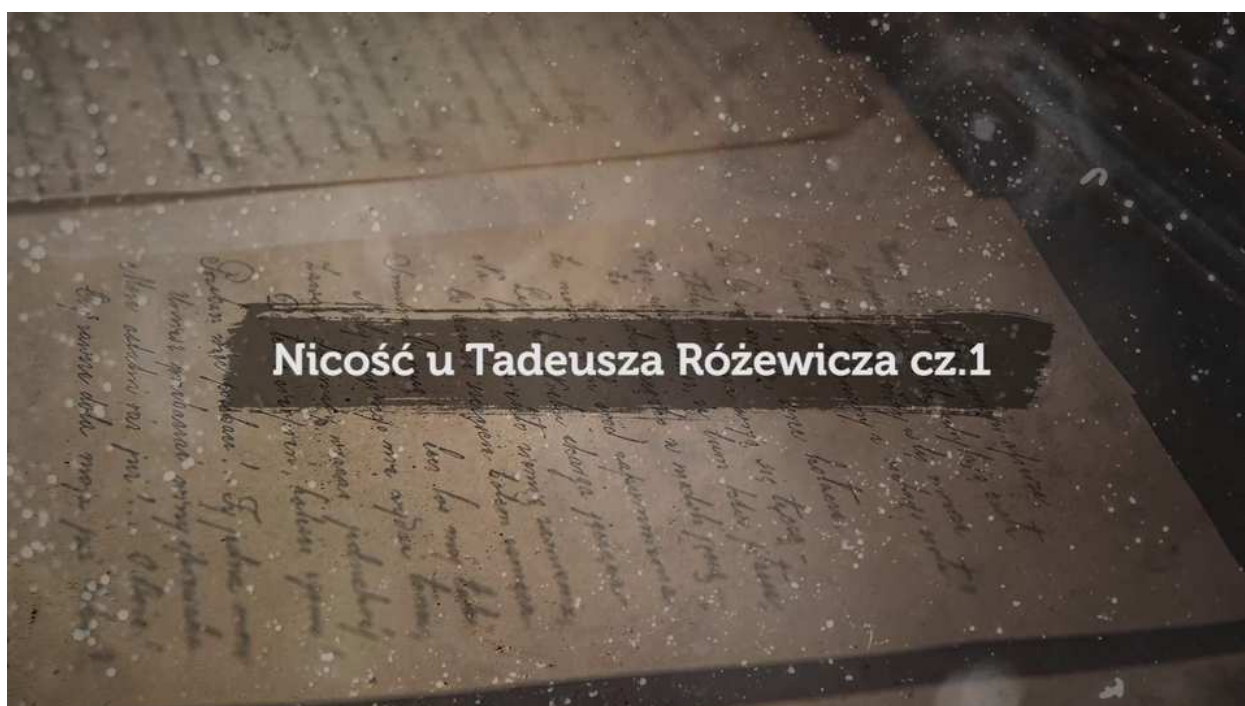
presupozycja

ukryte założenie, które nadawca łączy z wypowiedzianymi przez siebie zdaniami

Prezentacja TED

Polecenie 1

Wyjaśnij rozumienie słowa „nic” w poezji Tadeusza Różewicza.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DkuJgA50T>

Film nawiązujący do treści materiału Nicość u Tadeusza Różewicza część pierwsza.

Polecenie 2

Uzasadnij opinię, wedle której Tadeusz Różewicz był poetą rozpadu wartości.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DkuJgA50T>

Film nawiązujący do treści materiału Nicość u Tadeusza Różewicza część druga.

Polecenie 3

Zapoznaj się z wyborem wierszy Tadeusza Różewicza i zinterpretuj zdanie „Cisza jest zwierciadłem moich wierszy”.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P12SaTFKu>

Tadeusz Różewicz

„Der Tod ist ein Meister aus Deutschland”

„I cóż po poecie w czasie marnym?”

bogowie opuścili świat

pozostawili na nim poetów

ale źródło

wypiło usta

odjęło nam mowę

[...]

1990

Tadeusz Różewicz, *Der Tod ist ein Meister aus Deutschland*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, tom 9: Poezje 3, Wrocław 2006, red. J. Stolarczyk, s. 270.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P12SaTFKu>

Tadeusz Różewicz

“Wygaśnięcie Absolutu niszczy

sferę jego przejawiania się”

marnieje religia filozofia sztuka

maleją naturalne zasoby

języka

[...]

wymierają pewne gatunki

motyli ptaków

poetów

o imionach dziwnych i pięknych

Miriam Staff Leśmian

Tuwim Lechoń Jastrun

Norwid

nasze sieci są puste

wiersze wydobyte z dna

milczą

rozsypują się

[...]

Tadeusz Różewicz, *** *Wygaśnięcie Absolutu niszczy*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, tom 9: Poezje 3, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 277.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P12SaTFKu>

Tadeusz Różewicz

Dezerterzy

poeta modli się za duszę

nieznanego dezertera

módlmy się

wierzący w Boga

i wierzący w Nic

za śmiertelne dusze

błąkające się

po polach lasach łąkach

po ulicach miast

po kościołach i cmentarzach

[...]

„Nie zabijaj”

powiedział Pan

i milczy

„Gott mit uns“

powiedział człowiek

i ruszył na wojnę

z krzyżem

w ręku

[...]

Tadeusz Różewicz, *Dezserterzy*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, tom 9: Poezje 3, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 329-330.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P12SaTFKu>

Tadeusz Różewicz

Palec na ustach

usta prawdy

są zamknięte

palec na wargach

mówi nam

że przyszedł czas

na milczenie

nikt nie odpowie

na pytanie

co to jest prawda

ten co wiedział

ten co był prawdą

odszedł

2004

[...]

Tadeusz Różewicz, *Palec na ustach*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, tom 9: Poezje 3, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 23.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P12SaTFKu>

Tadeusz Różewicz

Rozmowa

wiersz

pisze się

aż do milczenia

ale o tym dowiesz się

na końcu

pisanie poezji

niemiłosierne zajęcie

pułapka dla najbliższych

na przynętę miłości

piękno

sława

jeśli nie jesteś oślepiiony

jeśli nie jesteś promiennym głupcem

odwracasz się od siebie

wchodzisz

do gabinetu osobliwości

wśród krzywych zwierciadeł

dwuznaczne formy

zmienione proporcje

wątpliwe pokrewieństwa

twoja mała sobowtór

w fałszywym lustrze

odrobinę głębszy

szlachetniejszy

wybuchasz śmiechem

patrzac

na przezroczystą karykaturę

pierwszych uniesień odkryć

słuchając komentarzy

szczeżniesz wśród słów

szumu literackiej miernoty

w papierowej czapce na głowie

Tadeusz Różewicz, *Rozmowa*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, tom 9: Poezje 3, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 99-100.

Sprawdź się

Wiersze do ćwiczeń

((Tadeusz Różewicz

Nazywam milczeniem

Nienazwane mogę nazwać słowem
mogę nazwać ojczyznę
miłością złotem różą
mogę wołać albo milczeć
mogę wymieniać kolory
morza wyspy ptaki owoce.
Wymieniam imię ukochanej
ojczyznę nazywam po imieniu
jedno słowo dwa razy powtarzam
nienazwane nazywam milczeniem.

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Nazywam milczeniem*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 7, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2005, s. 23.

((Tadeusz Różewicz

***** [poezja nie zawsze]**

poezja nie zawsze
przybiera formę
wiersza

po pięćdziesięciu latach
pisania
poezja
może się objawić
poecie
w kształcie drzewa
odlatującego
ptaka
światła

przybiera kształt
ust
gnieździ się w milczeniu

albo żyje w poecie
pozbawiona formy i treści

(13 października 1988)

Źródło: Tadeusz Różewicz, *** *[poezja nie zawsze]*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 10, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 255.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Podaj związki frazeologiczne, które oddają sposób funkcjonowania milczenia u poety.
Uzasadnij swój wybór.

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawne wyrazy bądź wyrażenia.

Utwory *Nazywam milczeniem* i ***[poezja nie zawsze] pochodzą z różnych okresów ☐ / tego samego okresu ☐ twórczości Różewicza i pokazują przemianę myślową ☐ / ciągłość myśli ☐ wrocławskiego poety. Tematyka utworów jest nietypowa ☐ / typowa ☐ dla autora *Niepokoju* i dotyczy kwestii pisania poezji, wyrażania niewyraźnego. W utworze *Nazywam milczeniem* podmiot liryczny nie mówi ☐ / mówi ☐ wprost, że jest pisarzem, poetą. Opisuje proces nazywania poszczególnych elementów rzeczywistości. Odnoszą się one do biografii poety ☐ / poetyckiej rekwizytorni ☐ : „ojczyzny”, „miłości”, „złota” czy „róży”. Są kontrastem do ☐ / synonimem ☐ „nienazwanego”, które podmiot liryczny najpierw chce nazwać słowem, ale ostatecznie decyduje się na „milczenie”. Utwór *Nazywam milczeniem* jest rodzajem pochwały ☐ / sprzeciwu wobec ☐ dotychczasowej poezji, odcięciem się od dotychczasowych form ☐ / inspiracją zastanymi formami poetyckimi ☐ , próbą stworzenia nowej poezji.

Ćwiczenie 3

Oceń prawdziwość zdań dotyczących utworu ***[poezja nie zawsze]. Zaznacz, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Różewicz w utworze ***[poezja nie zawsze] udziela metaforycznej odpowiedzi na pytanie czym jest poezja.	☐	☐
Podmiot liryczny wypowiada się stanowczo, jest przekonany o swym zdaniu.	☐	☐
Poezja w utworze jest ukazana jako coś zależnego od twórcy.	☐	☐
W utworze pojawiają się elementy autobiograficzne.	☐	☐
Poezja w utworze Różewicza nie jest tożsama z wierszem.	☐	☐

Ćwiczenie 4

Wykonaj polecenia zawarte poniżej.

Polecenie 1

Wypisz z obu utworów wszystkie orzeczenia modalne.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jakie poznawcze znaczenie niesie ze sobą użycie tych czasowników modalnych.

Polecenie 3

Ustal formę gramatyczną czasowników modalnych i określ ich funkcję.

Polecenie 4

Zinterpretuj klamrę kompozycyjną w utworze *Nazywam milczeniem*.

Ćwiczenie 5

Podaj występujące w utworach Tadeusza Różewicz *Nazywam milczeniem* i ***[poezja nie zawsze] motywy religijne. Zinterpretuj je w kontekście milczenia.

Wyjaśnij funkcję milczenia w wierszach. Wykorzystaj kontekst fragmentu mowy wygłoszonej przez Tadeusza Różewicza podczas uroczystości wręczenia doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Warszawskiego 4 kwietnia 2001 roku.

“ Przemówienie Tadeusza Różewicza na uroczystości wręczenia doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 2001 r.

Milczenie otacza poezję Norwida. Występuje często między zwrotkami wiersza, przedłuża trwanie poezji. (...) Norwid powiedział: „Odpowiednie dać rzeczy słowo”. To wystarczy za program poetycki i za manifest. To zdanie, przeczytane w młodości, stało się dla mnie zadaniem na całe moje poetyckie życie (...) Kiedy teraz, po sześćdziesięciu latach pisania wierszy, stary już poeta chcę „odpowiednie dać rzeczy słowo”, ciągle jeszcze myślę o zadaniu, jakie Norwid postawił przed każdym poetą.

Źródło: Przemówienie Tadeusza Różewicza na uroczystości wręczenia doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 2001 r., „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 2001, nr 36, s. 6.

Ćwiczenie 7

Z czym wiąże się kryzys języka w poezji? Zaznacz trzy poprawne odpowiedzi.

☐

z doświadczeniem zagłady

☐

z utratą umiejętności komunikacji międzyludzkiej

☐

z powstaniem nurtów awangardowych

☐

z przemianami cywilizacyjnymi

☐

z rozpadem wartości

Ćwiczenie 8

Napisz krótką wypowiedź argumentacyjną, rozważając sensowność istnienia poezji w świecie doświadczonym przez totalitaryzm.

Praca domowa

Na podstawie cytatu, wyjaśnij wpływ manifestu poetyckiego Norwida na poetykę Tadeusza Różewicza:

((Tadeusz Różewicz

Odpowiednie dać rzeczy słowo

„Odpowiednie dać rzeczy słowo”. Norwid powiedział:

„Odpowiednie dać rzeczy słowo”. To wystarczy za program poetycki i za manifest. To zdanie, przeczytane w młodości, stało się dla mnie zadaniem na całe moje poetyckie życie. Manifesty futurystów i skamandrytów, surrealistów i wszelkich innych, nie grzeszyły zwięzłością. A tu, jedno zdanie. Kiedy teraz, po sześćdziesięciu latach pisania wierszy, stary już poeta chcę

„odpowiednie dać rzeczy słowo”, ciągle jeszcze myślę o zadaniu, jakie Norwid postawił przed każdym poetą.

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Odpowiednie dać rzeczy słowo*, s. 264–265.

Słownik

czasownik modalny

czasownik wyrażający stosunek mówiącego do treści wypowiedzi lub do danej czynności, wykonywanej lub zaplanowanej; ten typ czasownika opisuje, czy czynność jest obowiązkowa, możliwa czy celowa

Dla nauczyciela

Autor: Paulina Król

Przedmiot: Język polski

Temat: „Wiersz / pisze się / aż do milczenia” – o funkcji milczenia w poezji Tadeusza Różewicza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je

i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

9) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu Ocalenie oraz Traktat moralny (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów Pan Cogito oraz Raport z oblężonego miasta, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- analizuje wiersze, w których Tadeusz Różewicz wykorzystał motyw milczenia;
- omawia funkcję milczenia w poezji Tadeusza Różewicza;
- określa w twórczości Różewicza funkcję odwołań religijnych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- debata;
- drama.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;

- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał „Wiersz / pisze się / aż do milczenia” – o funkcji milczenia w poezji Tadeusza Różewicza. Prosi o zapoznanie się z załączonym wykładami *Nicość u Tadeusza Różewicza* w sekcji „Prezentacja TED”. Zachęca uczniów do samodzielnej refleksji nad znaczeniem padających w nich haseł: np. TAK, NIE, NIC.
2. Uczniowie zapoznają się z treścią wierszy zamieszczonych w e-materiale „*Wiersz / pisze się / aż do milczenia*” – o funkcji milczenia w poezji Tadeusza Różewicza i przygotowują się do wstępnego omówienia: motyw, umieszczenie tekstów w kontekście biograficznym i historyczno-filozoficznym.
3. Cztery wyłonione osoby proszone są o zapoznanie się i przemyślenie e-materiału *Tadeusz Różewicz powinien dostać Nagrodę Nobla – list do komisji noblowskiej* w stosunku do zapowiedzianej lekcji.
4. Nauczyciel prosi uczniów, aby utworzyli dwa zespoły, które będą pracować metodą dramy w wyznaczonym czasie. Trzeci zespół tworzą wyłonione osoby.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem lekcji i wspólnie z uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał. Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”.
3. Nauczyciel wprowadza uczniów w rozmowę: *czy „nic” równa się „milczenie”?*. Tym samym sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji na podstawie poleceń w sekcji „Prezentacja TED”.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wyświetla sekcję „Sprawdź się”, wskazując na zamieszczone w niej wiersze Tadeusza Różewicza. Uczniowie dzielą się na dwie grupy i odczytują treść ćwiczeń: nr 1 i nr 4. Każdy uczeń indywidualnie zastanawia się nad poprawnym kluczem. Następnie grupy kolejno przedstawiają swoje wybory na forum klasy.
2. **Burza mózgów.** Nauczyciel wyjaśnia, że uczniowie będą pracować metodą burzy mózgów. Następnie nawiązuje do przywołanego zdania, filozofa Ludwiga Wittgensteina, które brzmi: „O czym nie można mówić, o tym należy milczeć”. Uczniowie analizują zdanie i zastanawiają się, jaką funkcję pełni milczenie w poezji Tadeusza Różewicza. Nauczyciel wyłania osobę, która będzie zapisywać pomysły na tablicy. Po zakończeniu następuje wspólne omówienie pomysłów porównując je z wypowiedziami zamieszczonymi w podrozdziale *Milczenie w twórczości Tadeusza*

Różewicza. Wyłonione przed lekcją osoby przygotowują się do wystąpienia, ale nie zdadają swojej wiedzy.

3. **Drama.** Nauczyciel prosi uczniów, aby utworzyli zespoły, które będą pracować metodą dramy. Zadaniem każdej grupy będzie wspólne przygotowanie krótkiej debaty publicznej za i przeciw, na temat: *Czy Tadeusz Różewicz mówił czy milczał w swojej twórczości?*

Uczniowie wspólnie z nauczycielem wcielą się w różne role. Nauczyciel jest prowadzącym (może zaprosić ucznia). Na przeciw siebie siadają grupy debatujące. Ostatnia grupa to widownia, w skład której wchodzi wybrane przed lekcją uczniowie. Uczniowie muszą zaplanować i przygotować swoje wypowiedzi i zaaranżować przestrzeń sceniczną. Następnie zapoznają się z ćwiczeniem 6 w sekcji „Sprawdź się”. Podczas przygotowania debaty grupy będą mogły korzystać z udostępnionych materiałów. Po zakończeniu debaty uczniowie dzielą się wrażeniami. Nauczyciel też podsumowuje wykonaną przez poszczególne grupy pracę.

4. Uczniowie pozostają na miejscach. Nauczyciel wyświetla ćwiczenie nr 5. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca

1. Na koniec zajęć nauczyciel, za pomocą rzutnika, ponownie wyświetla cele zajęć z sekcji „Wprowadzenie”. Zaprasza uczniów do opisanie ich stopnia osiągnięcia.
2. Nauczyciel wyświetla polecenie 3 w sekcji „Prezentacja TED”. Uczniowie zapisują swoje odpowiedzi. Nauczyciel odczytuje i komentuje.

Praca domowa

1. Na podstawie cytatu, wyjaśnij wpływ manifestu poetyckiego Norwida na poetykę Tadeusza Różewicza *Odpowiednie dać rzeczy słowo.*

Materiały pomocnicze:

- Stanisław Burkot, *Tadeusz Różewicz*, Warszawa 1987.
- Michał Januszkiewicz, *Horyzonty nihilizmu. Gombrowicz, Borowski, Różewicz*, Poznań 2009.

Wskazówki metodyczne:

1. Nauczyciel możemy wykorzystać multimedium jako podsumowanie zajęć.